

ADATTÁR.

GYULAI PÁL LEVELEI SZABÓ KÁROLYHOZ.

(Befejező közlemény.)

Sz. L.

17.

Tisztelt Tekintetes Úr!

Vannak a szegény ember életében körülmények, melyeknek nyomasztó bonyodalmaiból mások segítsége nélkül sehogyan sem szabadulhat. Ilyenkor kénytelen megsérteni a legkötelesebb kiméletet, melylyel tudományosságunk előbbvitelének gondjaiba merült férfiaink iránt mindenki tartozik. Büszke volnék rá, ha ezen általános szabály alól kivételt tehetnék s hogy ha akármely más canalison sikert remélhetnék célomnak: még a Tekintetes Gyulai úr biztatására sem mertem volna szaporítani alább következő alázatos kéréssel a Tekintetes úr számtalan dolgait.

1849—50-ben n. édes atyám, gr. Degenfeld Ottóné ő Méltóságát szolgálta. Hogy a dolog lényegére nem tartozó aprólékoságok hosszú sorával legalább ne nagyítsam az elkerülhetetlen alkalmatlanságot, röviden csak azt említem, hogy a Méltóságos Grófnő nagyon fennakadt azon, hogy a szegény atyám felügyeletére bízott erdélyi jószágok nem jövedelmeztek semmit. A Méltóságos Grófnőnek ezen csodálkozását azok, kiknek kötelességök lett volna megértetni vele azt, hogy a zavarokban igen megcsökkent jövedelmet az instructiókban esett ruínak helyreépítésétől elvonni az uraság iránti legmegvetendőbb hűtlenség volna — malitiáikkal bosszúsággá fokozták — és szegény édes atyámat hivatalából időközben elmozdították. Csoda-e, hogy az ilyen bánás olyan érzékeny sebet ejtett egy becsületes ember belsején, hogy a gazdaság menetére nélkülözhetetlen eszközök beszerzéseért fenéig ürített cassa 549 p. frt. követelését akkor ki nem elégíthetvén — azt azután soha sem is kérte?

Én édes atyámat egész lélekkel szerettem: élő emlékét szívemben hordozom; mely körülményből képzelheti a Tekintetes úr helyzetem fatálításait, mik engem ezen követelés

kielégítéséért a Méltóságos udvar megkeresésére kényszerítenének.

Okmányaimat már jó ideje a Tekintetes Bozó ur kezeibe szolgáltattam, ki is találkozásunkkor tanusított méltányosságával és generositásával teljesen megnyugtatót engem az iránt, hogy követelésemnek a beavatott tisztek véleményéhez képesti kielégítését becsületbeli kötelességének ismeri. De a felől bezzeg nem vagyok bizonyos: vajjon fog-e sietni a dolog befejezésével éppen annyira, mint részemről a mekkora *periculum est in mora?* ... Kérem azért alázatosan: becses befolyását ne sajnálja Tekintetes Bozó úrnál érvényesíteni és szükségszerű bátorságáért megbocsátani a Tisztelt Tekintetes úr al. szolgáljának

Pest, jan. 5-e 1864.

Szeremley Lajosnak.

Hátirat Szeremley Lajos fenti levelére:

Kedves barátom!

Szeremley urat én bátorítottam, hogy ügyében írjon neked s úgy hiszem, hogy minden alkalmatlanság nélkül megteheted ajánlását Bozó nagylelkűségébe, mivel te jól vagy. Szeremley igen derék és becsületes ifjú, kiről Takácstól vagy Sámitól bővebb tudósítást is vehetsz. Légy szíves ajánlani Bozónak. Ajánlásod használni fog, amennyiben Bozó látni fogja, hogy egy becsületes, derék ifjút fog segíteni, ki mellett oly emberek szólalnak fel, kikben teljesen megbízik. E mellett az ügy is igazságos.

Benkőnének megszavazták az évdíjt a pénztár erejéhez képest 200 forintban. Az első részletet 100 forintban holnap expediáljuk is Mikóhoz, minthogy a nő címzetét nem tudjuk.

A múzeum részvényesei díját azért nem szedhettem be és küldhettem le, mert Tóth Ferencz maig se adta át a névsort, hogy kik fizették be tartozásokat s kik nem. Ő maga is zavarban van ez iránt, most jár utána s talán e héten mindent kitisztázva ad át nekem, én csak ekkor kezdhetem meg funkciómat.

Az ég áldjon! Hát a Koszoruba mikor irsz már!

Köszöntöm nődet.

barátod
Gyulai Pál.

Pest febr. 2. 865.

Kedves Károlyom!

Bocsáss meg, ezerszer bocsáss meg, hogy csak most válaszolhatok szíves leveleidre. Először Aranyiné sokáig veszedlyes beteg volt, s dolgaim a szerkesztőségben megszaporodtak, másodszor új s veszedlyes hivatalba lépén, sok időmet rabolta el a színeszeti tanoda, harmadszor s ez a legfőbb az írói segélyegylet ülésére vártam, melyben ügyedet előhozhatam. Ez ülés jan. 11-én megtörtént, de minthogy ilyenkor állapittatik meg a költségvetés, ilyenkor szavazzatik meg a legtöbb segély, annyi jegyzőkönyvet, levelet kellett írnom, hogy csak akkor értem rá a válaszra, mikor második mennydörgő leveledet vettem.

Én haragudnék, édes Károly, csak te ne haragudjál, hogy ily későn veszed válaszomat. Ugyan, hogy tudsz affélét írni: talán neheztelek reád a Brassai bácsi nótája miatt. Eszembe se jutott, csak azon neveltünk Aranyynal, hogy hogyan fogsz te elpirulni, midőn olvasod a Koszoru-ban: Szabó Károly a könyvtárnok, ki oly szívesen szolgált amaz oláh nótával, bizonyosan segítni fogja Brassait a régi írók kutatásában is. Nem hogy reád neheztelnék, édes Károly, hanem még Brassai bácsira sem neheztelek, csak ő ne nehezteljen reám. Félek igen megsértettem a hiúságát s e mellett az az átkozott körülmény, hogy ő nagy nyelvész, ki megette a régi irodalmat, kinek kisújjában minden magyar tájék nyelve, ki oly megvetéssel néz Pestre, mintha itt senki sem tudna magyarul, benne maradt a vitába, melyet oly kihívón és gorombán kezdett. Leginkább az boszantott, hogy Tóth Kálmánnal és Vadnayval szövetkezik ... Hanem hagyjuk az egészet. Nem tehetek róla, hogy Brassait magam ellen kelle haragítanom, azonban kár neki e haragot Aranyra is átvinni. Mióta cikkem a Koszoruban megjelent, egyetlen cikkekét sem küld a lap számára Aranynak. Mondd meg, hogy becsülje legalább Aranyt annyira, a mennyire Tóth Kálmánt és Vadnayt, kiknek lapjába még vidéki tudósi tudósításokat sem restel írni.

Ajánlatodat bejelentettem az írói segélyegylet legközelebbi ülésében, első leveledre is azért nem válaszoltam, mert be akartam várni az ülés véleményét. A választmány nagyon szívesen vette ajánlatodat s azt mondotta, hogy nem szükség semmi betáblázás (bár amikor kínálják a választmányt ilyesmivel, kapva kap rajta), ilyet nem is kíván alapítótól, csak azon esetben, ha a kamat nem fizettetik pontosan. Ezért az ide zárt kötelezvényt töltsd be, írd alá nevedet, bal felől irasd alá két tanuval s küld hozzám; ha a kamatot is hozzá teszed

ez évről, annál jobb, egyébiránt dec. hónapig arra is szívesen várunk. E részben válaszodat minden esetre elvárom, mert a jövő gyűlésben ez ügyről referálnom kell.

Gróf Mikónak mondd tiszteletemet s ezerszer bocsánatot kérek, hogy a mit parancsolt még nem teljesítettem. A múzeumegylet részvényeseit hol az akadémiában, hol másutt felszólítottam, hogy fizessenek, de csak Czuczor küldötte be díját. Most már rájok küldöm a kötelezvényeket egy biztos ember által, kit az írói segélyegylet pénztárnoka ajánlott, ki az intézet részvényeseit be szokta járni s remélem, hogy mához egy hétre leküldhetem a begyűlt összeget.

Csengery köszönt s cikkedet várja. Késedelmed nem okozott bajt. A Szemle első füzetében Deák értekezése Lustkandel hirhelt könyvéről kizorított minden egyebet. Kítűnő értekezés s legjobb, a mit valaha a magyar közjogról írtak. Deákot ez értekezés a legkítűnőbb írók sorába emeli. Egyébiránt nem hiszem, hogy olvashassátok, a rendőrség le fogja foglalni. Ha értekezésedet e hóban beküldöd, épen jókor fog jönni. Azért ne siesd el.

Torma Károlynak mondd meg, vagy izend meg, hogy értekezésének példányait vettem s kiosztottam az illetőknek. A Múzeum példányát magam vittem el Érdyhez.

Takácsot, Sámit, Sárkányt, Nagy Ferenczet, Ladányit, Mikót, Gyergyait, Indalit ezerszer köszöntöm s bocsánatot kérek, hogy annyira megfeledkezni látszom rólok. Dehogy feledkeztem meg, dehogy. Sokszor gondolok reátok, de a mult két év borzasztó év volt reám nézve. Nőmet kétszer kellett fürdőre vinnem, ez kipusztított minden megtakarított pénzünkből, még adósságba is keveredtem; kedélyem oda volt, dolgoznom, futkosnom kellett s alig volt egy-egy nyugodt perczem, melyben elmullattam volna itteni barátaimmal. Hogy jusson ilyenkor az ember eszébe a levélírás s hol vegyen reá időt? Azonban ez évben jobb napok látszanak reám derülni, feleségem ősz óta jól van, nem elég erős még ugyan, de görcse egyszer sem volt. Én is lassanként derekasb munkához foghatok s másfél év mulva hallani fogtok rólam valamit. Azonban e munka mellett többször be fogok köszönteni hozzátok s ha csak lehet le is rándulok egy pár napra, hogy Brassai bácsival kiveszekedjem magamat a Múzeum olvasó termében.

Hidd meg sokszor emlegetünk itt titeket Csengeryvel és Salamonnal, ha esténként néha összejövünk. Mikor Proudhon meghalt, egész este Sámit emlegettük; mikor aligazgatóvá tettek a színészi tanodában, így kiáltottam fel Salamonnak: Bár csak a Takács igazgatói szelleme szállhatna belém. Mikor a minap Szilágyinál ebédeltem Budán s Ribiczei levelét mutogatta a házi gazda, oly sokszor kimondotta a szám

Mike bácsi nevét, mint a hány adomát és élczet szokott beleszőni Brassai igazgatói jelentésébe a Múzeum-gyűlésen. Ha a Pesti Napló szerkesztőségébe megyek megnézni az erdélyi lapokat, mindig elmondom a nyakra-főre dolgozó szerkesztőség boszúságára, hogy Brassai, Finály és Gyergyai különb nyelvészek ugyan, mint mi pestiek, de sokkal gyengébb dramaturgok. Szóval és sokat bajlódom veletek s ha nem irok nektek, legalább nem fogyok ki emlegetésekből.

Az ég áldjon, édes Károlyom, nődet köszöntöm! Bocsáss meg ez össze-vissza hányt és rutul írt levélért. Ha nyugodtan és szépen akarnék írni, bajosan érhetek reá,

barátod
Gyulai Pál.

19.

Pest jan. 2-án. 1866.

Kedves barátom!

E levelem átadója a nemzeti színház conservatoriumának egyik növendéke, Drágoss Károly, ki megkért, hogy ajánljam figyelmedbe. Őt nem szerződtethetvén Radnóthfáy a nemzeti színházhoz, minthogy a budget nem engedi, Kolozsvárott akar szerencsét próbálni, mely szándékában én őt annyival inkább bátorítottam, mert erdélyi származású Kővár vidékéről. Ő a konzervatorium egyik legszorgalmasabb növendéke volt; szeret olvasgatni s épen ezért ajánlom figyelmedbe, légy hozzá egy kis előzékenységgel, ha a Múzeum olvasó szobáit meglátogatná.

Én most a Budapesti Szemle szerkesztője vagyok, t. i. Csengery reám bizta a míg az országgyűlés tart, mely őt igen elfoglalja. Csak nagyjában ügyel fel reá, nekem kell a pokolból is kiteremteni a kéziratokat. Épen ezért kérek támogatás s ha van kéziratod kész, küldj fel valamit mielőbb. Legjobb volna, ha folytatnád a Vezérek korát, azonban írd bármit, örömet vesszük. A Hornyik munkája ismertetésére nem volna-e kedved! Szóval küldj a mit küldhetsz egy pár hónap alatt, a tiszteletdíjban nem lesz hiány. Válaszodat egy pár hét alatt elvárom, mert aztán másfelé kell fordulnom.

Szegény Arany Julcsa dec. 28-án meghalt. Szegény János és neje tegnap érkeztek haza Szalontáról. János oda van bánatjában.

Köszöntöm Sámit, Takácsot, Ladányit,

barátod
Gyulai.

1886. febr.

Kedves barátom!

Csengery ide zárva küld számodra előlegkép 100 forintot s kér, hogy küldj mielőbb valami dolgozatot. Ha a nagyobb cikkek több időt kívánnak, küldj bírálatot a Hornyik munkájáról vagy másról, amit könnyebben megírhatsz.

Takácsot velem együtt üdvözli Csengery s egyszersmind figyelmezteti, hogy a Szemle új előfizetése nem 12 frt, hanem 10, félévre nem egyszerre előfizetve 6 frt. Az ide zárt előfizetési ívet add át neki.

Arra is kérlek barátom, hogy ha Orbán Balázs Kolozsvárra megy, mondd meg neki, hogy kaptam levelét, de félve, hogy már Lengyelfalván nem találja levelem, nem írtam neki, hanem neked. Mondd meg, hogy képei biztosan megvannak Emichnél; magamhoz hoztattam volna, ha látom, hogy Emichnél elveszhet, de minthogy rendben találtam, mindent otthagytam s ott többször megtekintem. Mondd, hogy legyen teljesen nyugodt, mindent rendben talál. Jó lesz elmenned Dózsához s megmondanod neki üzenetemet, ő még talán elébb találkozik Orbán Balázsszal, mint te, úgy tudom, hogy a napokban Kolozsvárra indul s onnan fél Pestre.

Az ég áldjon!

barátod
Gyulai Pál.

Köszöntöm Sámit, Takácsot, Nagy Pétert s mindnyájukat. —

1866. jul.

Kedves barátom!

Ime egy kis pénzzel örvendeztetlek meg. Csengery 60 forintot küld s így összesen cikkeidért kaptál 160 forintot, ha többet kell kapnod, a cikkek kijövele után ezt is megküldi.

A Székely alphabet rajzát megcsináltattuk. A jövő héten cikkeid második közleményét szedetem.

Csengerynek egy kérése van hozzád. A duplumok katalógusában látta, hogy van a Múzeumnak az első évekből egy pár fölösleges példánya. Arra kér, hogy ezt ajándékozzátok neki viszonzáskép azért, hogy a Múzeumnak ingyen küldi a Szemlét. Neki első évi folyama nincs már s így ha ide adnátok a tetteket, ő kiegészíthetné legalább egy példányt magának. Cserébe a harmadik, negyedik, vagy akármelyik évből szívesen ad két példányt is, ha ingyen nem akarnátok adni. Jelentsd be ezt a választmánynak. Úgy látom, nagy szivességet tennétek vele.

Az én kérésemet is ismétlem. Azt a csiki költeményt szeretném megkapni Ha oly kitűnő, közölném előbb a Szemlében, aztán betenném a küldő és a te neved alatt gyűjteményünkbe.

Az ég áldjon! Válaszodat a Csengery kérését illetőleg minden esetre elvárom. Köszöntöm nődet, barátaimat is,

barátod
Gyulai Pál.

22.

Pest jul. 13. 866.

Kedves barátom!

Bocsáss meg, hogy oly későre írok. Pénz nélkül nem mertem előtted megjelenni s egész a mai napig kelle reá várnom, hogy elvégre még se küldhessek semmit.

A dolog így áll: a Szemle előfizetőinek mintegy harmadát a könyvárusoknál előfizetett olvasók alkotják; a könyvárusok huzni-halasztani szokták az előfizetési pénz beküldését, sőt a Szemlét úgy akarják tekinteni, mint könyvet, melyről csak egy év múlva kell számolni. A Szemlének most kevés előfizetője lévén, Csengery keményen ráriasztott a könyvárusokra, hogy az idei előfizetési pénzt küldjék be mielőbb, hogy fizethesse íróit. A könyvárusok azzal állanak elő, hogy a fagy és aszály miatt őket sem fizetik hitelezőik s most egy darabig nem fizethetnek. Nekem nem levén pénzem, hogy kölcsönözhessek, vártam, hogy csak küldenek be valamit a könyvárusok s akkor kérek számodra vagy magamnak előre Csengerytől s megküldöm neked a kért pénzt. Azonban minden biztatásuk daczára a mai napig sem fizettek s így most se lehet küldenem neked semmit. Mihelyt kapunk valamit, tüstént küldök; egyébiránt ha czikked bevégeződik s megjelen nyomtatásban, Csengery tüstént kifizeti díjadat akár

honnan. De így lehetetlen előlegeznie. Egyébiránt neki az egészről semmit sem szóltam, csak akkor szóltam volna, ha akár Ráthtól akár Pfeiffertől fölvehettem volna valamit.

A Szemlének soha sem volt oly kevés előfizetője, mint most. Ezért s a háborús idő miatt alkalmasint meg is szűnik egy időre, ha csak Lónyay fenn nem tartja, ki még nem nyilatkozott ez ügyben. Csengery, úgy látszik, a maga részéről el van határozva a jövő reményében nem kockáztatni hivatalos jövedelmének mintegy harmad részét, mert az idén alkalmasint fölmegy ennyire a deficit. De én remélem, hogy Lónyay nem fogja eltűrni a bukás szégyenét; teheti, mert gazdag ember, bár az idei fagy neki is mintegy 15.000 frt. kárt tett.

Czikkedről Csengery csak kétszer beszélt nekem; először midőn második cikket elolvasta, mikor így szólott: Nagyon örvendek, hogy a kérdést Szabó szőnyegre hozta s épen a Szemlében, legalább hozzászólhat a magyar irodalom; kitűnő dolgozat, de engem nem győzött meg arról, hogy a székelly alphabetet a mostani formájában használták volna a hunok. Azonban én nem tartom magamat illetékes bírónak e kérdésben; csakhogy egyszer össze van állítva a kérdés története s minden mellette szóló ok elősorolva. Midőn Sándor utolsó cikket elejét hozta föl s ezt ő nekem átadta, mert én nem találkoztam sem Sándorral, sem Finályval, megemlítette, hogy Torma nincs melletted e kérdésben s egyszersmind kért, hogy minderről ne írjak neked. De én a mint látod őszintén megírok mindent. Csengery nem akarná, hogy elkedvetlenedjél. De én tudom, hogy téged ez nem kedvetlenít el. Hadd lépjen föl az ellenfél s győzzön az igazság. Egyébiránt Csengery se jegyzést nem tesz a cikkhez, se pedig senkit fel nem szólított czafolatára. Ő örvend, hogy oly jól s annyi tudománnyal írt cikket közölhet szemléjében s bár sokban nem ad neked igazat, de nyílt kérdésnek tartja a tárgyat, melynek bármikor örömet megnyitja folyóiratát.

Takácsot, Sámit, köszöntöm. Szegény Bányait sajnálom.

Nőm köszönti nődet, valamint én is.

Talán olvastad már az ujságból, hogy Bécshez közelednek a poroszok s Budára költözik a kormány. Már megkezdődött a költözködés. Ime Buda megkapta a teljes ministeriumot, had- és pénzügygel egyetemben. Ez a legujabb pesti élcz.

Mihelyt pénzt szerezhetek össze, tüstént küldöm.

De szinte el is feledtem ezzel a rossz pennával — csak illyet lehet találni a Pesti Naplóban, hol e levelet írom — a legfontosabbat. Czikked második közleménye nem jön a következő füzetben, mert az alphabet és felíratok még nincse-

nek készen, de az ezután következő füzetben okvetlen megjelen.

Az ég áldjon!

barátod:

Gyulai Pál.

23.

Pest oct. 30. 867.

Kedves barátom!

Köszönöm tudósításodat, valamint köszöni Mikó gróf is, kinek azt több erdélyi jelenlétében szintén felolvastam. Valódi művészi humorral irtad le a kolozsvári képviselő-választási készüléteket.

Leveledet olvasva tüstént sejtettem, hogy e választásnál a Deák-párt meg fog bukni. Mikor egy párt nem mer külön értekezletet tartani, hanem az ellenpárt értekezletébe olvad, mikor egyik főszóvivő, minő Szász Gerő, félti népszerűségét, mikor a párt főbbjei passiv viselik magokat: mindig bizonyos, hogy a merész és erőszakos minoritas összetiporja a félnék és tétlen majoritást.

Mi személyemet illeti, nekem e bukás nem fáj. Engem már sokszor megbuktatott a tömeg az életben és irodalomban, ez is rám fér, mint a többi. Nem volt ambítióm képviselővé válni. A párt léptetett föl, gondolván, hogy engemet mint nem mágnást, mint nem ministerialis hivatalnokot és kolozsvári polgárfiut talán könnyebben keresztülvihet, mint mást. Nem én buktam meg, hanem a Deák-párt s a dologban csak ez a mi fájdalmas! De szegény Deáknak nagyon rosszult esett a kudarcz, Mikónak még inkább, ki tüstént le akart mondani a kolozsvári képviselőségről, azonban miniszter-társai visszatartóztatták s azt tanácsolták neki, hogy várjon az új választásig minthogy e választás meg fog semmisíttetni, az ifj. Kossuth nem lévén még 24 éves s akkor mondjon le, ha e választás is baloldali szellemben fog kiütni.

Deák azt a tanácsot adta az erdélyieknek, hogy vegyék ki-tól az ifj. Kossuth keresztlevelét, küldjék le a kolozsvári jobb oldali választóknak, kik aztán adjanak be petitiot a választás ellen, melyet az országgyűlés a törvény értelmében meg fog semmisíteni és új választást rendel el. Fognak-e engem e választásnál felléptetni vagy nem, nem tudom. Én egészen a párt rendelkezésére adom magamat. Azonban talán jobb volna oly embert keresni, kinek több személyes befolyása van, mint nekem.

Sámit üdvözlöm. Ő sokkal több barátságot mutatott irányomban mint politikai ellenfél, mint a mennyire talán én képes lettem volna. Ezt soha sem felejttem el, de azt hiszem jobban teszi vala, ha kivonja magát az egész dologból s nem okoz magának kellemetlenséget. Hanem egy haszon van mégis, van a kolozsvári handa-bandából. Láthatjátok kicsiben, hogy nagyban itt Magyarországon hogy dolgozik a baloldal egy része s az egész szélső bal. Láthatjátok minő párt ez, mely a democratiát hordja zászlóján s Magyarországot megmenteni hiszi!

Szeretnék Kolozsvártt lenni, hogy boszantsam Jankát és boszantsalak téged. Szegény Janka! Így jár az ember, ha oly emberhez megy férjhez, kinek pecsovics barátai vannak. Szegény Károly mindent hittem, de azt nem, hogy te is mellem szegődj pecsovicsnak. Azonban vigasztaljuk magunkat. Mégis csak szabadelvűbb s igazabb magyarok vagyunk mi Biasininál és Himmelsteinnál s van annyi hazafi érdemünk, mint ifj. Kossuth őfenségének, ki addig nem akarja átlépni országát, a meddig alattvalói tisztába nem hoznak mindent.

Ha van időd, ird le az egész választást. Mi eddig csak telegrammokat kaptunk, de folyamáról semmit sem tudunk. Szóval egészítsd ki mult leveledet, Mikónak is örömet szerzesz vele. Különösen ird meg azt, hogy Brassai kire szavazott? Nem merem hinni, hogy reám szavazott volna, egy oly emberre, ki a „bort megissza magyar ember”-t védi. Bizony pedig láthatta, hogy nem utálja, megissza.

Hát a Szemlének mikor irsz? Küldj mielőbb, a tiszteletdíjt tüstént leküldetem számodra.

Az ég áldjon!

barátod
Gyulai Pál.

Még egyet a P. Napló elbizakodó notice tudtom nélkül jelent meg. Dózsa Dani beszélte és mint mondják, utána írta Deák Farkas. Én haragudtam érte.

(Vége.)

Közli: *Dr. György Lajos.*